

УДК 343.98

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ВИДІЛЕНИХ НА РОБОТУ З ВІДХОДАМИ

Віктор ЛИЛИК,
аспірант юридичного факультету
Львівського університету бізнесу і права

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розгляду проблемних питань криміналістики щодо організації та проведення огляду місця події під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами. Враховуючи особливості досліджуваного злочину, розглянуто дії слідчого на підготовчому, робочому та заключному етапах проведення огляду місця події. Наведено основні тактичні прийоми, якими може скористатися слідчий під час проведення огляду місця події, а також обґрунтовано думку, що для кваліфікованого й якісного огляду доцільно залучати відповідних спеціалістів.

Ключові слова: відходи, злочин, етапи огляду місця події, нецільове використання бюджетних коштів, огляд місця події, слідча (розшукова) дія.

CRIME SCENE INVESTIGATION OF CRIMES CONCERNING MISUSE OF BUDGET FUNDS DIVERTED TO THE WORK WITH WASTE MATERIAL

Viktor LYLYK,
Postgraduate Student at the Law Faculty
of Lviv University of Business and Law

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of problem issues of criminology regarding the organization and crime scene investigation of crimes concerning misuse of budget funds diverted to the work with waste material. Taking into account the peculiarities of the investigated crime, the investigator's actions at the preparatory, work and final stages of crime scene investigation were considered. The main tactical methods that the investigator can use during the crime scene investigation are presented, as well as the opinion that it is expedient to attract the relevant specialists for a qualified and qualitative review.

Key words: waste, crime, stages of crime scene investigation, misuse of budget funds, crime scene investigation, investigation (search) action.

REZUMAT

Articolul este dedicat luării în considerare a problemelor criminalității în organizarea și desfășurarea inspecției unui incident atunci când se investighează utilizarea abuzivă a fondurilor bugetare alocate pentru lucrul cu deșeurile. Ținând cont de particularitățile crimei investigate, sunt examinate acțiunile investigatorului în etapele pregătitoare de lucru și finale ale inspecției scenei. Se dau principalele tehnici tactice pe care un investigator le poate utiliza la efectuarea unei inspecții a scenei unui incident, iar opinia potrivit căreia este adecvată atragerea specialiștilor relevanți pentru un studiu calificat și calitativ este justificată.

Cuvinte cheie: deșeuri, criminalitate, etape de inspecție a scenei, utilizarea abuzivă a fondurilor bugetare, inspecția scenei, acțiunea de investigație (detectiv).

Постановка проблеми. Огляд місця події під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами, одна з головних і необхідних слідчих (розшукових) дій, яка має на меті виявлення та фіксування відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. У криміналістичній літературі цю слідчу (розшукову) дію розглядають як одну з найважливіших і найскладніших, під час проведення якої вирішується багато завдань розслідування. Тому проведення огляду місця події потребує значних зусиль, часу, а також відповідних знань та навичок слідчого щодо тактики його проведення. Окрім того, окремі науковці зазначають, що огляд місця події повинен «мати творчий характер» і потребує «справжнього наукового підходу».

Також безсумнівним є той факт, що проведення будь-якого огляду місця події, з одного боку, базується на загальних

принципах, правилах і алгоритмі, розроблених наукою криміналістикою, а з іншого – є унікальним та специфічним з огляду на особливості того виду злочину, що стався та наслідки якого оглядаються. Тому знання особливостей огляду місця події будь-якого злочину, зокрема й пов'язаного з нецільовим використанням бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами, стане в нагоді слідчим в їхній практичній діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням поняття, завдань, змісту та мети огляду місця події в науковій літературі приділено значну увагу в працях О.Я. Баєва, В.П. Бахіна, Г.Ю. Жирного, Д.Д. Зайця, Н.І. Клименко, В.П. Колмакова, М.О. Селіванова, М.В. Салтевського, Р.Л. Степанюка, М.Л. Цимбала, К.О. Чаплинського, В.Ю. Шепітька та ін.

Останнім часом процесуальні та криміналістичні проблеми проведення оглядів місця події під час

розслідування досліджували Г.С. Бідняк, І.М. Білоус, Б.Ю. Бистрицький, Є.Д. Лук'янчиков, О.В. Любчинський, Я.В. Фурман, В.І. Цимбалюк тощо. Однак питання особливостей огляду місця події, пов'язаного з нецільовим використанням бюджетних коштів, досліджені недостатньо та потребують додаткової уваги представників криміналістики.

Метою і завданням статті є розкриття особливостей тактики проведення огляду місця події під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами.

Вклад основного матеріалу. Відповідно до положень ч. 1 ст. 237 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, слідчий, прокурор для виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення проводять огляд місцевості, приміщення, речей і документів. Як бачимо, у цій диспозиції жодним чином не вказується на огляд місця події. Про наявність такого виду огляду можна зробити висновок, проаналізувавши ч. 3 ст. 214 КПК України, де вказується на те, що огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), що здійснюється негайно після завершення огляду [1].

Як слушно зазначає В.І. Цимбалюк, огляд місця події – це слідча (розшукова) дія, що полягає в безпосередньому вивченні території, на якій вчинено той чи інший злочин, з метою ретроспективного розуміння сутності події, що відбулася, а також здійснювана для виявлення, фіксації та вилучення речових та інших доказів як свідoctв (підтвердження) того, що відбулося. Проводячи огляд місця події, слідчий повинен одержати інформацію того або іншого ступеня вірогідності для з'ясування: 1) чи є місце огляду місцем злочину; 2) що відбулося на місці події; 3) кількість осіб, які брали участь у злочині; 4) мотиви дії злочинця; 5) коли і як довго відбувалася подія злочину; 6) хто вчинив злочин [2, с. 144]. До специфіки огляду місця події, яка виділяє його з-поміж інших слідчих дій, В.Є. Коновалова відносила таке: 1) огляд місця події має на меті виявлення невизначеного обсягу доказів, характер яких диктується особливістю злочину, способом його вчинення і приховування; 2) у разі виявлення тієї чи іншої інформації слідчий повинен вирішити питання щодо її належності до розслідуваного злочину та доказового значення [3, с. 49–50].

Варто погодитися з тим, що безпосереднє сприйняття слідчим обстановки місця події та виявлених речових доказів стає тим вихідним матеріалом, ознайомлення з яким дозволяє відновити подію злочину, а в окремих випадках встановити й особу злочинця. Таке сприйняття має не тільки загальні закономірності психологічного механізму його здійснення, але й специфічні риси, до яких можна віднести професійну вибірковість сприйняття, уважність, здатність до виявлення речових доказів тощо. Специфіка сприйняття відбитків злочину визначає і саму тактику огляду місця події, і ті тактичні прийоми, які можуть бути для цього використані [4, с. 4].

Підставою для проведення огляду місця події під час розслідування досліджуваного нами злочину є інформація (отримана гласним чи негласним шляхом) про те, що наявне нецільове використання бюджетних коштів, виділених на поводження з відходами. Така інформація може бути зібрана оперативним шляхом або ж бути отримана від заявника (представників громадськості, садової особи). Одна з головних цілей слідчого під час проведення такого огляду – підтвердити, що кошти, виділені з бюджету на якісь конкретні потреби, пов'язані з відходами, насправді не були належним чином освоєні,

а тих об'єктів, що зазначені у відповідних документах, насправді не існує або роботи щодо них виконані не в повному обсязі.

До проведення огляду місця події законодавець ставить такі загальні вимоги: 1) слідчий повинен вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені чи порушені. Перед проведенням огляду особам, які беруть у ньому участь, роз'яснюються їхні права й обов'язки, а також відповідальність, встановлену законом; 2) проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, передбачених КПК України; 3) слідчий зобов'язаний у разі потреби запросити не менше двох зацікавлених осіб (понятих) із дотриманням вимог, що висуває до них КПК України; 4) для участі в огляді можна запросити заявника, потерпілого (його представника), підозрюваного, захисника, законного представника; 5) особи, за присутності яких проводиться огляд, мають право робити заяви, що підлягають обов'язковому занесенню в протокол; 6) під час проведення огляду дозволяється вилучення лише тих речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу; 7) слідчий має право заборонити будь-якій особі залишати місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду; 8) до проведення огляду слідчий може залучити спеціаліста, який має спеціальні знання та навички застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Також спеціаліст може залучитися для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, креслень, відібрання зразків тощо) [2, с. 145].

До загальних тактичних положень, про які повинен пам'ятати слідчий під час проведення огляду, Н.І. Клименко відносить: своєчасність; невідкладність; об'єктивність; повноту; активність; методичність та послідовність; єдине керівництво оглядом [5, с. 5–6].

Огляд місця події складається з кількох етапів: підготовчого, робочого (безпосереднього огляду) та заключного. Підготовчий етап включає діяльність слідчого до виїзду на місце події та на місці події [6, с. 45]. До виїзду на огляд місця події, пов'язаного з нецільовим використанням бюджетних коштів, слідчий повинен передусім отримати вичерпну інформацію про місце, де сталася подія (де саме та коли сталася). Після цього він повинен визначитися зі складом слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), вирішити питання про потребу залучення додаткових спеціалістів, працівників поліції чи когось з учасників кримінального провадження (наприклад, заявника, представників громадськості), а також необхідність застосування техніко-криміналістичних засобів. Після прибуття на місце події слідчому треба визначитися з межами огляду та з початком і порядком просторового охоплення території огляду, вжити заходів щодо охорони місця події та видалення з нього сторонніх осіб.

Варто зазначити, що, відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції, склад СОГ чітко визначений. До неї входять: слідчий (старший СОГ), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою. Під час огляду на місці події слідчий: 1) керує діями інших членів СОГ та відповідає за якість проведення огляду місця події; 2) за наявності підстав інформує уповноваженого працівника чергової частини про залучення додаткових

сил і засобів для фіксації всіх обставин вчинення кримінального правопорушення [7].

Як пише В.О. Яремчук, на практиці мають місце не-правильні підходи до тактики залучення спеціалістів до огляду місця події. В одній ситуації слідчі відмовляються проводити огляд до прибуття спеціаліста. В інших – уже до прибуття слідчого на місце події останнє оглядає спеціаліст, а слідчий із його слів записує інформацію про виявлені об'єкти, не оглянувши місця події (так званий запис у протоколі зі слів). Тому доцільним, на думку науковця, є спільний огляд місця події слідчим і спеціалістом. Крім того, спеціаліст виконує всі дії під керівництвом слідчого, щоб уникнути випадків самоусунення від огляду чи перекладання своїх функцій на спеціаліста. Він повинен виявляти, фіксувати та вилучати сліди злочину за участі слідчого, консультує слідчого щодо цих слідів [8].

Зважаючи на специфіку досліджуваного злочину, як спеціалістів слідчий може залучити працівників Департаменту екології та природних ресурсів, Державної екологічної інспекції, Державної санітарно-епідеміологічної служби, відділу поводження з побутовими відходами (у разі наявності їх у структурі органів місцевого самоврядування чи державної влади). Саме вони допоможуть йому правильно описати об'єкти, що є на місці події та стосуються відходів, або ж проконсультують щодо того, які об'єкти повинні бути обов'язково наявні та свідчити про належне використання бюджетних коштів на роботу з відходами.

До початку робочого етапу огляду місця події слідчий повинен переконаватися, що проведена орієнтувка й оглядова фотозйомка чи ведеться безперервний відеозапис огляду. Вже на оглядовій і детальних стадіях огляду проводиться вузлова та детальна зйомка.

На підготовчому та робочому етапі проведення огляду місця події, пов'язаного з нецільовим використанням бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами, слідчий може скористатися такими загальними тактичними прийомами: 1) зіставлення первинних даних і обстановки на місці події; 2) аналіз окремих слідів, виявлених на місці події; 3) моделювання події, що відбулася; 4) зіставлення змодельованої події з реальною обстановкою місця події; 5) уявна реконструкція окремих елементів події; 6) залучення до огляду осіб, які повідомили про кримінальне правопорушення. На робочому етапі огляду можна застосувати кілька способів пересування місцем події (їх також називають методами огляду): концентричний (рух за спіраллю від периферії до центра) та фронтальний (або лінійний – пересування від однієї межі до іншої). Постійного правила застосування того чи іншого методу немає. Практика свідчить, що зазвичай під час одного огляду застосовується декілька таких методів, що дістало назву комбінованого методу огляду [9, с. 309, 312–313].

Здебільшого слідчий може стикнутися з такими двома ситуаціями – на місці, що оглядається, взагалі нічого немає (тобто підтверджується факт, що кошти не були використані на цілі, зазначені в документах) або наявні окремі приміщення чи недобудовані об'єкти, що свідчать про початок робіт. У першому разі робочий етап огляду більш простий і полягає в об'єктивному описі того, що бачить слідчий на території, що оглядається. У другому разі робочий етап огляду потребує від слідчого детального опису виявлених об'єктів (їхніх розмірів, характерних особливостей, взаємного розташування, наявності під'їзних шляхів) та перевірки, що розташоване всередині цих об'єктів.

На заключному етапі огляду місця події слідчий оцінює виконану роботу, а також перевіряє, чи всі по-

шукові дії виконані в повному обсязі, чи всі виявлені об'єкти належним чином описані в протоколі. Після цього вилучені з місця події речі, сліди злочину запаковуються в пакети встановленого зразка. Також слідчий систематизує заяви та зауваження, отримані від учасників огляду місця події, та приймає щодо них відповідні рішення. Насамкінець слідчий завершує складання протоколу огляду місця події, планів чи схем, ознайомлює зі змістом протоколу учасників огляду та дає їм його на підпис.

Наприкінці протоколу огляду, як зазначає Я.В. Фурман, фіксуються лише заяви учасників огляду, що стосуються дій особи, яка його проводить, правильності складання протоколу, а також думка спеціаліста (щодо питань, які входять у його компетенцію), якщо вона розходиться з поглядом слідчого. Фіксацію кожного зауваження необхідно починати із зазначення того, кому вони належать «зі слів <...>», і для зручності бажано виділяти відомості окремим абзацом. Попередні висновки фахівця в протоколі не наводяться. Для полегшення процесу огляду й опису в протоколі рекомендується складати: а) докладні чернетки, які дозволять уникнути повторень, дублювання термінів і виправлень; б) схеми території та розміщених на ній об'єктів. Протокол не бажано складати паралельно з оглядом, бо це може призвести до безсистемного і непослідовного опису. Тому його необхідно оформляти одразу після заключної стадії огляду і безпосередньо на місці події, щоб за необхідності можна було ще раз подивитися і доповнити відсутню інформацію, уточнити термінологію [10, с. 127].

Висновки. Запропоновані нами наукові рекомендації щодо огляду місця події мають практичне значення. Використання слідчим цих рекомендацій сприятиме встановленню низки обставин, пов'язаних із розслідуваною подією, та якісному огляду самого місця події. Огляд місця події також дозволить отримати криміналістично значущу інформацію, яка може бути використана під час висування та перевірки версій, визначення подальшого напрямку розслідування.

Як результат викладеного варто зазначити, що основні особливості тактики огляду місця події, пов'язаного з нецільовим використанням бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами, полягають у такому: 1) огляд місця події в окремих випадках не є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться до внесення відомостей в ЄРДР; 2) слідчому варто обов'язково залучити як спеціалістів еколога, санітатора чи інспектора з питань поводження з відходами; 3) залежно від ситуації огляду можна використовувати один або кілька методів огляду; 4) у разі необхідності потрібно вжити заходів щодо збереження вилучених об'єктів; 5) скласти протокол огляду місця події та план (схему) як додаток до нього; 6) використовувати сучасні засоби фото- чи відеофіксації.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Цимбалюк В.І. Процесуальний порядок огляду місця події. Юридичний вісник. 2014. № 33. С. 144–147.
3. Коновалова В.Е. Психологія в расследовании преступлений. Х.: Вища школа, 1978. 144 с.
4. Шепітько В.Ю. Тактика огляду місця події: конспект лекцій. Х.: УкрІЮА, 1994. 20 с.
5. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / за ред. Н.І. Клименко. К.: Юрінком-Інтер, 2005. 216 с.

6. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, Г.С. Семаков. К.: МАУП, 2007. 512 с.

7. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 7 липня 2017 р. № 575. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

8. Яремчук В.О. Проблеми залучення спеціалістів до проведення огляду місця події (організація і тактика). Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 2 (8). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_24.

9. Криміналістика: підручник / Р.І. Благута, О.І. Гарасимів, О.М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. С.В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

10. Фурман Я.В. Особливості фіксації процесу і результатів огляду місця події при злочинних посяганнях на предмети релігійного культу. Наше право. 2014. № 6. С. 124–130.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Лылик Віктор Анатолійович – аспірант юридичного факультету Львівського університету бізнесу і права

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Lylyk Viktor Anatoliiovych – Postgraduate Student at the Law Faculty of Lviv University of Business and Law

